

לוחמת גרילה

ב. ה. לידל הארט

לפני יותר מ-30 שנה פסקתי פסוקי בהקדמה לאחד מספרי: „הרוצה בשלום, יבין את המלחמה“. האמרה נראתה דרושה, וראויה להחליף את זאת העתיקה והפשטנית: „הרוצה בשלום, ייכון למלחמה“, אשר לא זו בלבד שלעיתים קרובות מדי פעלה כעילה למלחמה, אלא שהיתה טמונה ביסוד הטעות, שגרמה להיכון לחזור על שיטות-המלחמה האחרונה בתנאים שנשתנו כליל. כיום, בעידן הגרעיני, מוטב להרחיב אותה אמרה מחודשת, אולם לא אוסיף לה את המילה [המלחמה], „הגרעינית“, כפי שאולי היית מצפה. כי אילו היו משלחים את הרסן של העוצמה הגרעינית המצויה עתה, במקום להחזיק בה כמרתיע, היתה עוצמה זאת מחוללת „תהו ובהו“ ולא „מלחמה“, שכן מלחמה היא פעולה מאורגנת, ובה אי אפשר היה להמשיך בתהו ובהו. אולם המרתיע הגרעיני אינו משמש, ואינו יכול לשמש, להתעת צורות תוקפנות מחוכמות יותר, בגלל אי התאמתו של המרתיע הגרעיני למטרה, הוא אף נוטה לעורר ולעודד צורות תוקפנות כאלה. לפיכך יש להרחיב את האמרה כך: „הרוצה בשלום, יבין את המלחמה ובייחוד את דרכי הלוחמה הזעירה והחתרנית (subversive)“.

בעימותי המאה הזאת מילאה הלוחמה הזעירה תפקיד גדול בהרבה מאי פעם, ורק במאה זאת זכתה ליותר משמץ של תשומת-לב בתיאוריה הצבאית המערבית, אף כי בדורות קודמים אירעו תכופות פעולות מזוינות של כוחות בלתי סדירים. ביצירתו המונומנטלית של קלאוזביץ „על המלחמה“, הקדיש לנושא פרק קצר, המטפל בהיבטים שונים של „הגנה“. קלאוזביץ דן ב„חימוש העם“ כאמצעי הגנה נגד פולש, ניסח את תנאי היסוד להצלחת פעולה כזאת ועמד על מגבלותיה, אך לא ניתח את הבעיות הפוליטיות הכרוכות בה. בדבריו פטר באזכור-מה את ההתנגדות העממית לצבאות נפוליון בספרד, אותה דוגמא מרשימה ביותר של פעולת גרילה במלחמות זמנו, והיא שהחדירה את המושג „גרילה“ למילון הצבאי.¹

לאחר מאת שנים זכה הנושא לטיפול נרחב ומעמיק יותר, ב„שבעת עמודי החכמה“ של ט. א. לורנס. כאן הוצגה תורת הלוחמה הזעירה בידו של אמן, שמיקד את מבטו בערכה ההתקפי. הספר הוא פרי נסיונו המעשי והעיוני של לורנס במסעי „המרד הערבי“ נגד התורכים, שהיוו הן מאבק שחרור והן מרכיב במערכת בעלות הברית.² אותה מערכה מרוחקת במזרח-התיכון היתה האחת והיחידה במלחמת-העולם הראשונה, בה נודעה לפעולת הגרילה השפעה חשובה.

מפקדי „ההגנה“ וצה"ל העידו על עצמם לא אחת שהם רואים עצמם כתלמידיו של לידל הארט. ההוגה הצבאי הבריטי הנודע היה מתברך בתלמידיו מישראל, וכאשר ערך מחדש את ספרו הקלסי על „האסטרטגיה של הגישה העקיפה“, הוסיף למהדורה החדשה נספח מיוחד על מלחמת העצמאות מאת רב-אלוף (מיל) יגאל ידין וסא"ל נתנאל לורך, ששימש בזמנו ראש ענף היסטוריה במטכ"ל. אותה מהדורה הוצאה בשנת 1954, ו„מערכות“ פרסמה אותה בתרגום עברי בשנת 1956. בשנת 1967 יצאה מהדורה מחודשת ומורחבת של הספר והפעם ראה לידל הארט לנכון להוסיף פרק חדש, שבו דן במהותה של לוחמת הגרילה ובגורמי התפשטותה במלחמת-העולם השניה ואחריה, ובמיוחד מאז פיתוח פצצת המימן. „מערכות“ עומדת להוציא לאור את המהדורה המחודשת של הספר, ואנו מביאים כאן את הפרק החדש מתוכו — בתרגומו של ד"ר אלחנן אורן (שתירגם גם את המהדורה הקודמת) ועם הערותיו.

1. Guerrilla בספרדית — מלחמה קטנה/זעירה. — המתרגם.
2. לורנס עצמו כינה אחד מספריו „המרד במדבר“, וזהו כינוי ההולם יותר את מסעם של הבדוים, מאשר הכינוי הנדוש „המרד הערבי“. האוכלוסיה הערבית היושבת בעיראק, סוריה וארץ-ישראל לא נטלה חלק פעיל או סביל במרד.

פרטיזנים איטלקיים בשלהי מלחמת-העולם השנייה

בקפריסין; ומעברו המערבי של האוקיינוס האטלנטי, בקובה. נראה שכן ירבו מערכות בנוסח זה, כי סוג מלחמה זה הוא היחיד ההולם את תנאי העידן החדש, וכוחו יפה גם להפיק תועלת מאישקט חברתי, מתסיסה גזענית ומלהט לאומני. התפתחות כזאת הפכה לצפויה יותר עם האדרת הנשק הגרעיני, ובמיוחד מאז הופעת פצצת המימן התרמוגרעינית ב-1954, והחלטת ממשלת ארה"ב באותה עת לאמץ את המדיניות והאסטרטגיה של "הגמול המסיבי" (Massive Retaliation) כמרתיע נגד כל סוגי התוקפנות. אז הכריז סגן הנשיא ניקסון: "אימצנו עיקרון חדש. במקום שנניח לקומוניסטים לכרסם בנו עד מוות במלחמות קטנות בכל רחבי העולם, נסמוך בעתיד על כוחות גמול מסיביים ניידיים". מדבריו השתמע איום שהנשק הגרעיני ישמש לבלום לוחמי גרילה, אך הדברים היו כה אבסורדיים, כאילו אמר אדם להלום בקורנס כדי לעמוד בפני להקת-יתושים. מדיניות זאת היתה נטולת היגיון, והיה זה אך טבעי שתמריץ ותעודד את התוקפנות בדרכי כרסום וסחף, שהנשק הגרעיני לא יסכון להן. קל היה לחזות תולדה כזאת מראש, אף כי הנשיא אייזנהואר ויועציו לא הבחינו בה, כאשר נעצו במצב "מבט חדש" (New Look) כפי שכינהו, ולאורו גמרו אומר לסמוך על "הגמול המסיבי". כדי להוכיח את טענתי — שלפנינו תולדה שהיתה גלויה לעין כבר אז — אין פשוט מלחזור בקיצור על הביקורת שמתחתי באותה עת על מסקנתם והחלטתם:

העניין הדחוף והיסודי ביותר שעלינו להבהיר לעצמנו עתה הוא — מהי מדיניות הביטחון והאסטרטגיה המכונה "המבט החדש". שאלה חיונית זאת אחווה ודבוקה בהופעת פצצת המימן. בה במידה שפצצת המימן מקטינה את אפשרותה של מלחמה מקפת-כל, היא מגדילה את אפשרויותיה של מלחמה מוגבלת, שתבוצע בתוקפנות מקומית, אך נרחבת. האויב יכול לנצל מבחר טכניקות, השונות זו מזו בדגם הפעולה, אבל מכוונות כולן לחתור קדימה. ובו בזמן להחדיר היסוס אם להגיב בפצצות מימן או בפצצות אטום. ייתכן שהתוקפנים יפעלו בקצב מוגבל, בתהליך מודרג של הסגות גבול. ייתכן שיחדרו לעומק מוגבל אך בקצב מהיר, בנגיסות קטנות וחטופות ומייד אחריהן יציעו

בזירות המלחמה האירופיות היא לא מילאה תפקיד בעל משמעות. במלחמת-העולם השנייה, לעומת זאת, התפשטה הלוחמה הזעירה עד כדי כך שהפכה כמעט לתופעה כלל עולמית. היא התפתחה בכל ארצות אירופה שכבשו הגרמנים, וברבות מארצות המזרח הרחוק שכבשו היפנים. המתחקה אחרי צמיחתה, אפשר שימצא את מקורותיה ברושם העמוק שהטביע לורנס, ובמיוחד בהשפעתו של לורנס על צ'רצ'יל. כשהגרמנים הדבירו את צרפת ב-1940 והותירו את בריטניה לבדה, היתווה צ'רצ'יל מדיניות מלחמה בהפעיל את הלוחמה הזעירה כנשק נגדי. ענפים מיוחדים במערך התכנון הבריטי התמסרו למשימה להצית וללבות תנועות "מרי" (Resistance) בכל מקום שניסה היטלר לכפות את "הסדר החדש" שלו. כאשר התפשט שטף כיבושיו של היטלר, ויפן הצטרפה למלחמה לצד גרמניה, הלכו והתפשטו עד למרחוק גם המאמצים להקים מחתרות. לא כל התנועות הצליחו באותה מידה. ביוגוסלביה קמה היעילה מכולן, מחתרת הפרטיזנים הקומוניסטיים הקרואטיים שבהנהגת טיטו.

אולם לאלה קדמו, כבר מאז שנות העשרים, הקומוניסטים שעמדו במלחמת גרילה נמשכת ונרחבת במזרח הרחוק. מלחמתם נתלקחה בסין ב-1926, ועם הזמן עלה בה כוחו של מאו טסה-טונג שביצר את עמדת הבכורה שלו בהנהגתה. הגרעינים הקומוניסטיים ב, צבא המהפכה הלאומית" פתחו בה נגד מצביאים צינג קאי-צ'ק, כאשר ניסה לדכא גם אותם, בעקבות הבקעתו הסוחפת מקאנטון צפונה, בה הביס את עריצי הארץ, "הגנרלים הסיניים" (war lords). מאז 1937 כוונה הלוחמה הזעירה כלפי היפנים, כאשר הכוחות הלאומיים [של צינג קאי-צ'ק] והקומוניסטיים עשו בעל כורחם יד אחת כדי ללכד כוחם נגד הפולשים הזרים. הקומוניסטים, הפועלים בנוסח גרילה, הטרידו את הצבא הפולש ועשו רבות להקל מהלחץ היפני על הכוחות הסדירים יותר של צינג קאי-צ'ק. במשך מאבק זה גם עשו לעתיד, והפיצו את השפעתם באוכלוסיית השטחים הכבושים בתכ-ליתיות שבאה על שכרה כאשר התמוטטה יפן תחת מחץ ההתקפה האמריקנית מהאוויר ומהים. אז נמצאו הקומוניסטים בעמדות טובות יותר לתפוס את החלל הריק, מאשר משטרו הלאומני של צינג קאי-צ'ק. בנסיגתם לתפוס את השלטון, זכו להצלחה מזהרת. תוך ארבע שנים מהסתלקות היפנים, השיג מאו טסה-טונג שליטה מלאה ביבשת סין, ותוך כדי מעשה שם ידו על מרבית הנשק והציוד האמריקני שהוזרם לצינג קאי-צ'ק, כדי לסייע לו להתנגד תחילה ליפנים, ואחרי-כך לקומוניסטים הסיניים. בה בעת פיתח מאו כוחות סדירים מלוחמי הגרילה שלו, בעודו מפעיל את הלוחמה הזעירה והסדירה במשולב. מאז דבקו בתשלובת של לוחמה זעירה וחתרנית, התפשטה הצלחתה בשכנות לסין בדרום מזרח אסיה, וכן בחלקים אחרים בעולם: באפריקה, החל באלג'יר;

פרטיזנית איטלקית באותה תקופה

בכללותה, ועל התוודעות קרובה לפרטי המצב במרחב בו פרצה או עלולה לפרוץ גרילה. שומה על הלוחמה הזעירה שתהא תמיד דינמית, ושתמשך בתנופתה. הפוגות סטטיות יפגעו בהישגיה יותר מכפי שיקרה בלוחמה סדירה, כי רגיעה תניח ליריב להחזיק בארץ ביתר חוזק, ולתת לגייסותיו מנוחה, וכן תצנן באוכ' לוסיה את הלהט להצטרף ללוחמים או לעזור להם. הגנה נייחת אין חלקה בפעולת גרילה ואין בה כל מקום להגנת עמדה, זולת תפיסת עמדות ארעית כש-טומנים מארב. הלוחמה הזעירה הופכת על-פיהן את המקובלות בלוחמה הן במובן האסטרטגי, כי היא שואפת להימנע מקרב והן במובן הטקטי, כי היא חומקת מכל התנגשות העלולה להסב אבידות לכוח-תיה. בקרב, להבדיל ממארב, עלולים להיפגע מיטב ראשיה ואנשיה בשיעור החורג מכל יחס למצבה הכוללת של הפרטיזנים, עד כדי כך שייטכן כי התנר-עה תוכה בשיתוק, ושלהבת רוחה תכבה. נראה, איפוא, שסיסמת „פגע וברח" הולמת את לחימת הפר-טיזנים בכללה. ייתכן שהמשקל המצטבר של פיגועים ואיומים זעירים יעיק, ויטה את כף המאזניים יותר מכוחן של מכות גדולות מעטות, כי פגיעות זוטא תחוללנה בקרב האויב יותר מבוכה, מהומה ומשבר מורל, ועם זאת ירבה רושמן בקרב האוכלוסיה. להימצא בכל מקום ולבל ימצאוך בשום מקום — כאן סוד ההצלחה במערכה כזאת. יתר על כן, אם כוונתך לתקוף ולמשוך את האויב למלכודת, לעיתים קרובות אין טוב מלפעול בנוסח „הגח — וברח" (tip and run).⁴

לוחמת הגרילה הופכת על-פיו גם את אחד משני העקרונות הראשיים של המלחמה המקובלת — עקרון „ריכוז הכוח", וההיפוך חל על שני הצדדים. כי ללוחמי הגרילה הפיזור הוא תנאי חיוני להינצל ולהצליח; לעולם אל להם להיחשף כמטרה, ולכן עליהם לפעול רק בגופים זעירים, אף כי לרגעים יוכלו להתלכד כאותן טיפות כספית, כדי ליפול פתאום על יעד שהגנתו הוחלשה. על לוחמי הגרילה להמיר את עקרון „ריכוז הכוח" בעקרון „נזילות הכוח" (fluidity of force),⁵ אולם זהו עיקרון שגם כוחות סדירים, הנתונים לאיום גרעיני חייבים לסגול לעצמם במידת מה. הפיזור הוא צורך השעה גם ללוח-מים נגד הפרטיזנים, כי אין ערך לריכוז כוח בגזרה צרה כנגד כוחות חומקניים הזריזים כיתושים, והסי-כוי לשים להם סייג טמון במידה רבה ביכולת לפרוס רשת דקה ועם זאת צפופה על-פני שטח נרחב ככל האפשר. ככל שנרחיב את רשת השליטה הנפרסת, כן יגדל הסיכוי שהמסעים נגד הגרילה ישיגו את תכ-ליתם.

היחס של כוחות למרחב הוא גורם המפתח בלוחמת גרילה. לורנס ביטא יחס זה ביטוי מלא חיים, כאשר

4. להגיח לרגע, כדי לפתות את האויב לנסות לאפן ולאתר את לוחמי הגרילה.
5. ראה „אסטרטגיה של גישה עקיפה", עמ' 340—342.

לשאת ולתת. ייתכן שיוגבלו הריכוזים ותבוצע הסתננות רבתי, אך הגופים יהיו כה קטנים שיזמו לאד בלתי נתפס ביד.

כללו של דבר, פיתוח פצצת המימן החליש את כוח התנר-דותנו לתוקפנות קומוניסטית. זאת תוצאה רצינית מאד. כדי לעמוד בפני האיום ולהכילו³, אנו הופכים עתה תלויים יותר בנשק קונבנציונלי. אולם מסקנה זו אין משמעה שעלינו לחזור אל שיטות קונבנציונליות. מוטב שמסקנתנו תעורר לפיתוח שיטות יותר חדשות. נכנסנו לתוך עידן אסטרטגי חדש, עידן שונה מאד מזה ששיערו מליצי העוצ-מה האוירית-אטומית, המהפכנים של העידן שחלף. האס-טרטגיה שיריבנו מפתחים עתה שואבת השראתה מרעיון אחד, ושתי פנים לו — לחמוק מעוצמת אויר עדיפה ולשים אותה בסד. זאת האירוניה שבדבר: ככל שפיתחנו את המחץ ה„מסיבי" של נשק ההפצצה, כן עזרנו לקידומה של אסטרטגיה חדשה זאת בנוסח גרילה. עלינו להשתית את האסטרטגיה שלנו על הבנה נוקבת של התפיסה המבצעית של האויב, ולערוך שינוי כיוון במדיניות הביטחון שלנו. המרחב פתוח לאסטרטגיה שכנגד מאותו סוג, וניתן לפתח אותה תכליתית.

ההכרה בגורמים אלה ובמשמעותם חדרה לאט, אולם הואצה עד מהרה, עם עליית ממשל קנדי ב-1961. הנשיא החדש הכריז במאי בפני הקונגרס, שהוא „מנחה את מזכיר ההגנה להרחיב במהירות ובהיקף נרחב, בתיאום עם בני-בריתנו, את הכשרתם של הכו-חות הקיימים למלחמה לא גרעינית, למבצעים צבאיים למחצה ולמלחמות תת-מוגבלות (sub-limited) או בלתי קונבנציונליות". מזכיר ההגנה, מר מק-נמרה, דיבר על „הגדלה ב-150 אחוז של גודל כוחות הנגד-גרילה שלנו", והממשל החדש גם העלה בדעתו סיוע לכוחות גרילה זרים הפועלים נגד משטרים קומו-ניסטיים.

הפתגם „אם הוזהרת — כבר חגרת" (forewarned is forearmed) יפה ללוחמה זעירה וחתרנית מאשר למל-חמה סדירה כפי שידענוה עד כה. ההתכוננות לפעולה נגד גרילה עומדת על שני דברים: על התבוננות בסי-סית בהלכה ובמעשה של לוחמה זעירה בהיסטוריה

3. להכיל, הכלה — contain, containment — לבלום איום ולאתרו, לבל יתפשט. — המתרגם.

ערך חישוב מתימטי של סיכויי התורכים לעמוד בפני המרד הערבי: כדי לרסנו, "יזדקקו לעמדה מבורצת על כל ארבעה מילים מרובעים [כ-10 קמ"ר] וללא פחות מעשרים איש לכל עמדה", ולפיכך יהיו זקוקים ל-600,000 איש לאיזור שרצו לשלוט בו [בעיקר, מרחב מסילת הברזל החג'אזית], אלא שהיו להם רק 100,000. "הצלחתנו היתה ודאית, וניתן להוכיחה בעיפרון ונייר, אם אך עמדת על יחסי המרחב והמספרים". בחישוב זה, אף כי הוא פשטני, יש מן הנכון לכל מצב. היחס בין מרחב לכוח הוא אמנם גורם בסיסי, אבל התוצאה המתקבלת מן הנוסחה תשתנה לפי התנאים הקרקעיים, לפי הניידות היחסית של היריבים וכן לפי מוסריותם היחסית. ארץ מבוותרת או מיוערת מסבירה פניה לגרילה. ערכם של המדבריות פחת מאז פותחו כוחות ממונעים ומטוסים. לאזורים העירוניים יש יתרונות וחסרונות נות במעורב, אך נראה שהמאזן נוטה לרעת הגרילה, אף כי הוא נוח למערכה חתרנית. אזורים מיוערים ומבוותרים אמנם טובים מטבעם לאבטחת הפרטיזנים ועשויים לזמן להם סיכויים להפתיע, אך ביתרון יש מגרעת. בשטחים כאלה קשה יותר להשיג אספקה, והם רחוקים יותר מיעדי המפתח. יעדים אלה כוללים לא רק את המטרות שבמערך כוחות הכיבוש, ובמיוחד את מערכת התחבורה שלהם, אלא גם את ריכוזי האוכלוסים שתנועת הגרילה שואפת להניעם לשתף פעולה נגד מעצמת הכיבוש. מחתרת הגורסת, "בטיחות תחילה" (safety first), תתנוון עד מהרה. עליה להתמיד באסטרטגיה שמטרתה להמיט על האויב מתח יתר, פיסי ומורלי.

אין להפריד בין הגורמים המתימטיים-גיאוגרפיים, שהיחס בין מרחב וכוחות מבטא אותם, ובין המצוי את הפסיכולוגית-פוליטית. כי הסיכוי והשגשוג של תנועת גרילה תלוי בגישת האנשים החיים בזירת המאבק. הכל סובב על נכונותם לסייע למחתרת, הן סיוע חיובי — מתן מידע ואספקה — והן שלילי — מניעת מידע מכוחות הכיבוש על המחתרת, שהאוכ' לוסיה מסייעת להחביא את לוחמיה. תנאי ראשון להצלחה הוא שהאויב, "יגשש באפילה", בעוד לוחמי המחתרת הולכים באור, כי הם פועלים לא רק לאור ידיעתם העדיפה על התנאים המקומיים, אלא לפי מידע מהימן מן האוכלוסיה על המערך של האויב ומהלכיו. לוחמי המחתרת זקוקים ל"תאורת" המורדיעין פי כמה, משום שהם נעים בעיקר בלילות חשוךים, כדי לזכות באבטחה ובהפתעה. הם ישיגו מידע מהיר ומפורט, בה במידה שיתקדמו בהשגת הסיוע מאנשי המקום.

המיוחד בגרילה — שלוחמיה מעטים, אך תלויים בעזרת הרבים. מעצם טבעה היא צורת הפעולה האישית ביותר, אך היא תפעל ביעילות ותשיג את מטרתה, רק אם הלוחם היחיד יסתייע באהדתם הקיבוצית של ההמונים. לכן תעלה יעילותה של גרילה, אם תשא לעם שתי ססמאות הכרוכות יחד:

קריאה למרי לאומי או למלחמת שחרור ובשורה חבתית וכלכלית למקופחים. כך תתגלגל מלחמת הגרילה למלחמה מהפכנית במובן נרחב יותר. בעבר היתה מלחמת הגרילה נשקו של החלש, ולפיכך היתה הגנתית מעיקרה, אבל ייתכן שבעידן הגרעיני תתפתח יותר ויותר כשיטת תוקפנות המותאמת לניצול מצב קיפאון גרעיני. עבר זמנו של המושג "מלחמה קרה", ויש להמירו ב"מלחמה מוסוית". אולם מסקנה מקפת זאת מוליכה אל שאלה מרחיקת ראות ומעמיקה יותר. מדינאים ומצביאים של מדינות המערב ישכילו אם, "ילמדו מן ההיסטוריה" ויימנעו משגיאות העבר, בבואם לפתח אסטרטגיה נרגדת לסוג לוחמה זה. לוחמת הגרילה התפשטה ב-20 השנים האחרונות בעקבותיה, ובמידה רבה כתוצאה תיה, של מדיניות המלחמה שנקטה בריטניה מ-1940 בהנהגת צ'רצ'יל. אז העירה ועוררה למרי עממי נגד הגרמנים בארצות כיבושם, ואח"כ הרחיבה את מדיניותה זאת כנגד היפנים. תוך כדי המלחמה אומצה המדיניות בהתלהבות רבה מדי ובספקנות מועטה מדי. מאז שטפון הכיבוש הגרמני שהציף את מרבית אירופה, נראה ברור כאילו זאת הדרך לרופף את לפיתתו של היטלר. היתה זאת בדיוק דרך פעולה מהסוג שקסם למוחו ולמזגו של צ'רצ'יל. מעצם טבעו שש לקרב ונמלא דחף להביס את היטלר — ויהיה מה שיהיה אחרי-כן — ולא זו בלבד, אלא שנמנה עם מקורביו ומעריציו של לורנס. עתה ראה סיכוי ליישם באירופה בהיקף מירבי מה שהזגים הלה בחלק מוגבל ביחס של המרחב הערבי.

אילו הטיל אדם ספק שאכן זאת הדרך הרצויה, היו רואים אותו כרפה רצון וכמעט לא פטריוטי. אך מעטים הסתכנו בהחשדה כזאת, אף אם פיקפקו בהשפעתה הסופית של מדיניות זאת על שיקומה של אירופה. מלחמה היא לעולם עניין של עשות הרע בתקווה שטובה תצמח מכך, וקשה להיראות מהרהר אחרי האמצעים ולא להיחשב מערער את הדבקות במטרה. יתר על כן, בדרך כלל זה משגה ללכת בקו הזהירות בעת קרב, אלא שלעיתים קרובות מדי שוגים דווקא כאן בזהירות יתר, ולכן תזכה הזהירות רק לעיתים רחוקות להערכתו של הדרג הבכיר יותר המתווה את מדיניות המלחמה; אך דווקא בדרג זה יש לעיתים קרובות מן התבונה בזהירות, אלא שכאן היא אינה פופולרית בדרך כלל. בקדחת המלחמה להוטה דעת הקהל לדרכים הדרסטיקות ביותר, ללא שים לב לאן יובילו. מה היו התוצאות? אין ספק שכוחות המחתרת המזוינת הטילו על הגרמנים מעמסה ניכרת. במערב אירופה ניכר ביותר הלחץ בצרפת וכן היתה המחתרת איום חמור לרשת הדרכים הגרמנית במזרח אירופה ובבלקנים. ההערכה הטובה ביותר לפועלה מצויה בעדותם של המפקדים הגרמנים. כמו המפקדים הבריטים בעת "הצרות" באירלנד [פעולות המחתרת האירית שלאחר מלחמת העולם הראשונה], היו הם מודעים עד מאוד לדא-

גות ולמעמסה שבהתמודדות עם הגרילה העוינת, שהיכתה במפתיע ונבלעה באוכלוסיה המסוככת עליה. אולם כאשר מנתחים אותן מערכות בעורף, נראה שרישומן עמד במידה רבה ביחס ישיר לשיעור שילובן במבצעיו של צבא סדיר חזק, שפעל בחזית ומשך אליו את עתודות האויב. אך לעיתים רחוקות חרגו מבצעי מחתרות ממטרד גרידא, אלא אם כן נזדמנו יחד עם מתקפה רבת עוצמה, שמישמה ובאה או כבר נפתחה וריתקה את עיקר מאמציו של האויב אליה.

בזמנים אחרים היו מערכות הגרילה יעילות פחות ממרי סביל נרחב והמיטו הרבה יותר סבל על עם הארץ. הגמול והנקם שגררו, היה חמור בהרבה מפגיעתן באויב. הן זימנו לגייסות האויב אותה עילה לפעולה אלימה, שתמיד תיתן פורקן לעצביו של חיל-מצב בארץ עוינת. בחורבן שהביאו הפרטיזנים — במישרין בחבלותיהם ובעקיפין במהלך פעולות העוני-שין — גרמו סבל רב לבני עמם, ובסופו של דבר הכבידו על התאוששות מדינתם לאחר השחרור. התקלה החמורה ומאריכת הימים עוד מזאת אירעה בתחום המוסרי. המחתרת המזוינת משכה אליה „בני בליעל” רבים, ונתנה להם היתר לספק את יצרם ולסלק את חשבונם במעטה של פטריוטיות, וכך ניתן סממן חדש בהערתו ההיסטורית השנונה של ד"ר ג'ונסון [במאה ה-18 באנגליה], ש„פטריוטיות היא מפלט אחרון לנבל”. גרועה מזאת היתה ההשפעה הלא מוסרית הנרחבת יותר על הדור הצעיר בכללו. המחתרת החמושה לימדה את בני הנעורים להמרות את פי הרשות ולהפר את כללי המוסריות האזרחית בלוחמם נגד כוחות הכיבוש. נשאר משקע של זלזול ב„חוק וסדר”, ומן הנמנע היה שלא יימשך עוד אחרי שהלכו הפולשים. הרגלים של אלימות מכים שורש בלוחמה זעירה ומעמיקים בהרבה מבלוחמה סדירה. כנגד האלימות של הלוחם הסדיר פועלים הרגלי הציות לסמכות החוקית, בעוד שהלוחמה הזעירה משתבחת במרי נגד הרשויות ובהפרת החוקים. קשה מאוד לשקם ארץ ולכוון מדינה יציבה על יסודות כה רעועים. הגעתי לידי הכרה במקור המר והמסוכן של לוחמת הגרילה מתוך עיוני במסעי לורנס בערב ומדיוני עמו. ספרי על אותם מסעות ותורת הלוחמה הזעירה כפי שתוארה בו, נתקבלו על דעת מפקדים לא מעטים של יחידות קומנדו ומנהיגי מחתרות במלחמת-העולם השניה. כאשר וינגייט עוד היה סרן ושירת בארץ-ישראל [בתקופת המאורעות], בא לראותני זמן קצר לפני שפרצה המלחמה, וראיתי שכולו שאיפה לתת לתורת לורנס יישום מחודש ומורחב. אולם אז כבר התחלתי מפקפק — לא ביעילותה המיידית של לוחמת הגרילה, אלא ברישומה לאורך רך זמן. נדמה שאפשר היה לעקוב אחרי תוצאותיה כאותו חוט שני שנשתזר ונתגלה בתלאות שפקדו

אותנו [הבריטים], ממשיכי התורכים, באותו מרחב שבו הפיץ לורנס את בשורת המרד הערבי.⁷ ספקות העמיקו כאשר שבתי לעיין בהיסטוריה הצבאית של „מלחמת חצי האי” מאה שנים לפני כן, ומתוך הרהור בתולדות ספרד מאז ואילך.⁸ באותה מלחמה יצא ההפסד של הצבאות הספרדיים הסדירים המובילים סיס בידי נפוליון בשכר הצלחתן של כנופיות הגרילה שקמו תחתם. כהתקוממות עממית נגד כובש זר היתה הגרילה אחת היעילות מכל הידועות. יותר מנצחונותיו של ואליינגטון עשתה היא לרופף את אחיזת נפוליון בספרד ולערער את כוחו באירופה. אולם לספרד המשוחררת לא נשאה שלום, כי בעקבותיה נתרגשה על הארץ מגיפת מהפכות מזוינות, שרדפו זו את זו במשך 50 שנה והנגע פשה מחדש במאה זאת [ונסתיים בהשתלטותו של גנרל פרנקו על ספרד ב-1939]. עוד דוגמה מבשרת רעות מצויה ב„קלעים החפשיים” (Franc Tireurs) בצרפת, שאוגדו ב-1870 כדי להטריד בפגיעתם את הפולשים הגרמניים, אולם פגעו בצרפת כבומרנג. לפולשים רק היו לטורח, אך הם הפכו לכלי משחית במלחמת האחים האיומה המכונה על שם „הקומונה” [הפריסאית]. ולא עוד אלא שמורשת הפעולה „הבלתי חוקית” היתה למקור תורפה בתולדות צרפת מאז.

אלה שתיכנו לעורר התקוממויות אלימות כחלק ממדיניות המלחמה שלנו, הקלו ראשם בהתעלמם מלקחי ההיסטוריה הללו. אותן התקוממויות היכו גלי זעזועים עד כדי לקעקע לאחר המלחמה את מדיניות השלום של ברית המערב — ולא רק בכך שהמצאנו אמצעים ותמריצים לתנועות אנטי מערביות באסיה ובאפריקה. בצרפת, למשל, נתברר עד מהרה ששכר ה„מאקיי” ככלי מלחמה יצא בהפסדו של החולי המדיני והמוסרי לאחר המלחמה. והנגע פשה עוד. לא זו בלבד שצרפת לקתה בראיה בלתי מציאותית של צרותיה החיצוניות ושגתה בגישתה אליהן, אלא שמרשת המחתרת גם חתרה תחת יציבותה הפנימית, וכך החלישה במידה מסוכנת אף את מעמד נאט"ו. עוד לא איחרנו מלהפיק לקח מההיסטוריה. רב הפיתוי לגמול ליריבינו על פעולות „המלחמה המוסרית” וויתור שלהם, כשהם מעוררים להתקומם ולפגוע בנו. אך במקום למדוד להם במידתם, נעשה ביתר תבונה אם נתחבל אסטרטגיה שכנגד מחוכמת ומרחיקת ראות יותר, ונגשים אותה. על כל פנים, אלה המעצבים מדיניות ומבצעים אותה, צריכים להיטיב ולהכיר את העניין מכפי שעשו בעבר.

7. וולטר לאקיר מזכיר את שיחות לידל הרט עם וינגייט, אבל כותב בטעות שוינגייט — ולא לידל הרט עצמו — החל חושש מהרעות החולות של תוצאות הגרילה. ולא היא — וראה לחלו. (האזכור — אצל Walter Laqueur, Guerrilla, London 1977, p. 235).

8. מלחמת חצי האי (The Peninsular War) — המלחמה נגד נפוליון בחצי האי האיברי (ספרד ופורטוגל). ראה „אסטרטגיה של גישה עקיפה”, עמ' 119—129.

6. הספר : T.E. Lawrence — In Arabia and After, London, 1934.